

Manus bildspel

Ekonomipriset 2017

Titelbild

Nu har världen fått veta vem som ska få Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne.

Idag ska ni få lära er mer om bakgrunden till Nobelpriset och om årets pris.

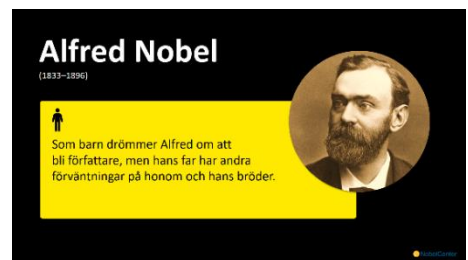

Alfred Nobel

Alfred Nobel föds i Stockholm 23 oktober 1833.

Som nioåring flyttar han tillsammans med sina äldre bröder och sin mamma till Sankt Petersburg, den dåvarande ryska huvudstaden. Där hade hans pappa Immanuel Nobel startat en fabrik.

I Sankt Petersburg får Alfred en bra utbildning och drömmer om att bli författare. Alfreds pappa får honom att lära sig om naturvetenskap och teknik istället, eftersom han och hans bröder förväntas ta över familjens fabrik.

Dynamiten

Alfred Nobel, hans pappa och hans bror Emil försöker uppfinna ett sprängämne som är säkrare än rent nitroglycerin. För det var väldigt farligt att spränga med nitroglycerin – så farligt att Alfreds bror Emil dör i en sprängolycka 1864.

Men till slut lyckas Alfred utveckla både en metod för tillverkning av nitroglycerin och ett sätt att använda det som sprängämne.

Han döper sin uppfinning till "Dynamit" (1867). Dynamiten var ett förhållandevis säkert sprängämne som fick stor efterfrågan under industrialiseringen eftersom det byggdes så mycket. Genom att ta patent på många av sina idéer tjänar Alfred mycket pengar och startar många fabriker runt omkring i världen.

Testamentet

Alfred Nobel dör i en hjärnblödning den 10 december 1896. Han hade inga barn så i sitt testamente skriver han att en stor del av hans tillgångar ska placeras i en fond och att den årliga räntan från den fonden ska gå till ett pris till "dem, som under det förlupne året hafva gjort menskligheten den största nytta."

Räntan ska delas i fem lika delar, men ekonomi är faktiskt inte med bland de fem ursprungliga priskategorierna utan tillkommer senare. Det första priset delades ut 1901 och sedan dess har över 900 pris delats ut till olika personer och organisationer.

Nobelprisutdelningen

Den 10 december varje år delas Nobelpriset ut. I år består själva priset av en medalj, ett diplom och 9 miljoner kronor.

Prisutdelningen sker i Konserthuset i Stockholm, Sverige för alla kategorier förutom fredspriset, som delas ut i Oslo, Norge. Efter själva prisutdelningen så hålls en fin fest för att fira de nya Nobelpristagarna.

Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne

Alfred Nobel var en betydande företagsledare och en framgångsrik uppfinnare. Vid sin död 1896 ägde han bolag i 20 länder med sammanlagt 96 fabriker; han var en av Europas rikaste människor.

Alfred Nobel valde inte ekonomi som en av priskategorierna. Istället blev det Riksbanken, som med hjälp av en donation i samband med bankens 300-årsjubileum 1968, instiftade ekonomipriset till Alfred Nobels minne. Det delades ut för första gången 1969.

Priset delas ut till den eller de personer som inom ekonomisk vetenskap utfört ett arbete av framstående betydelse.

Tidigare pristagare

Några kända ekonomipristagare är Gunnar Myrdal (1974) som visat på beroendet mellan ekonomiska, sociala och institutionella förhållanden, Elinor Ostrom (2009) som analyserat ekonomisk organisering för samfälligheter och Daniel Kahneman (2002) som använt forskning från både psykologi och ekonomi för att förstå hur människor fattar beslut.

Årets pristagare

Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne 2017 går till Richard H. Thaler

“för hans bidrag till beteendekonomi”.

Ekonomi handlar bland annat om att förstå hur människor tänker när de fatta olika ekonomiska beslut. Thalers arbete och forskning har hjälpt oss att förstå psykologin i ekonomin.

Vad påverkar människors beslut?

Richard H. Thaler föddes 1945 i New Jersey och är professor i beteendekonomi vid University of Chicago, där han forskat sedan 1995. Thaler började tidigt i sin karriär intressera sig för vad som påverkar människors ekonomiska beslut.

Traditionell ekonomisk teori utgår ofta från att människor är rationella: att de kan överblicka sin situation och fatta logiska och genomtänkta beslut gällande vad de ska göra med sina pengar.

Thaler har gjort flera experiment där han har undersökt hur människor väljer i olika situationer. Resultaten visar att vi inte alltid är rationella i våra val. Här följer tre exempel på vad som påverkar oss när vi fattar beslut i olika sammanhang.

Mental bokföring

I en av sina studier undersökte Thaler hur taxichaufförer fattar ekonomiska beslut med hjälp av något Thaler kallar ”mental bokföring”.

När det regnar vill fler kunder åka taxi och det är lättare för chaufförerna att tjäna mycket pengar varje timme. Det mest förnuftiga vore då att jobba fler timmar när det regnar och ta ledigt när det är fint väder. Men istället verkade taxichaufförerna i Thalers undersökning ha ett slags outtalat mål för vad de skulle tjäna varje dag. Det innebär att de körde kortare pass då det fanns många kunder och längre pass under dagar med få kunder.

Att sätta upp mentala konton påverkar alltså våra val i stor utsträckning, det gäller inte bara taxikörningar utan även sparande och utgifter. Om vi sparar till något långsiktigt – som en semesterresa – så är vi ofta ovilliga att ta från de besparingarna. Dyker det upp en oväntad kostnad använder vi hellre kreditkortet än tar från besparingarna. Det här beteendet kan leda till att vi betalar mer än vad vi behöver, bara för att slippa ta från sparkontot.

Rimligt och rättvist

Uppfattningar om vad som är rimligt och rättvist påverkar också våra beslut, har Thalers studier visat.

Det visar sig att vi bryr oss om rättvisa, även om vi förlorar på det. Ett exempel är gatuförsäljare av paraplyer.

Det skulle vara rimligt för dem att höja priset kraftigt om det börjar regna hårt. Men forskning visar att om säljaren gör det, kommer paraplyerna fortfarande inte sälja – inte för att priset i sig är för högt, men för att konsumenterna hellre blir blöta än belönar säljarens girighet. Dessa effekter har uppmätts både i experiment och i fältstudier.

Bristande självkontroll

Thaler har tillsammans med andra ekonomer även visat hur bristande självkontroll påverkar våra beslut. Ett exempel är hur vi ser på godis. Godis kan upplevas gott i stunden, men på sikt vet vi att det inte är bra för kroppen. Ändå väljer vi ibland den kortsiktiga belöningen framför den långsiktiga.

Mental bokföring kan vara ett sätt att undvika valet av kortsiktig belöning, till exempel genom att i förväg bestämma att bara lägga en viss summa på godis.

Nyttan

Genom stora experiment, där människor gör verkliga val med ett verkligt utfall, visar Thaler hur vi människor fattar beslut.

Resultaten från hans forskning visar hur samhället kan organiseras bättre så att de av oss som inte alltid är rationella och långsiktiga kan ta bättre beslut utan att det inskränker valmöjligheterna för alla andra.

